

ХРЫСЦІЯНСКІЯ МАТЫВЫ Ё ПАЭЗІІ ХХ СТАГОДДЗЯ

Хрысціянскія матывы выкарыстоўваліся ў беларускай літаратуры ва ўсе гістарычныя эпохі, пачынаючы з IX ст., калі пачаўся інтэнсіўны пошук боскага пачатку ў штодзённым чалавечым існаванні, прага ачышчэння, прапаганда чалавекалюбства. Але менавіта ў мінулым стагоддзі значна ўскладнілася сістэма інтэлектуальнага, мастацка-вобразнага мыслення, угрунтаваліся індывідуальныя стылі пісьменнікаў. Іх узаемадзеянне сфарміравала самадастатковую і цэласную духоўна-эстэтычную паэтычную прастору, у якой на змену сцішанай малітоўнасці мінулых эпох прыйшлі метафарычнасць і алегарычнасць, адбылося далучэнне да хрысціянскага разумення маральнасці.

Максім Багдановіч, напрыклад, імкнуўся сваёй творчасцю выхоўваць нацыянальную самасвядомасць, каб праз яе больш актыўна і творча ўспрымаць агульначалавечыя ідэалы. Гэтай мэце служыць хрысціянская міфалогія, шырока ўведзеная паэтам у разнастайныя творы. Паэт па-мастацкі ўвасабляе біблейскія архетыпавыя вобразы і матывы. Напрыклад, па-новаму гучыць у баладзе «Страцім-лебедзь», чуць кожным у дзяцінстве міф пра вялікі патоп, бо вобраз Ісуса Хрыста – Бога і Чалавека – падаецца ў баладзе двухпланава. Бог – гэта і пільны сузіральнік сусвету, які створаны ім жа, і гарант міласэрнасці, і вышэйшая судовая інстанцыя, і бездакорны ўзор для духоўнага ўзвышэння асобы. Таму ў гэтым, больш знаёмым нам зямным плане, найвышэйшае хрысціянскае бажанне набывае выразныя рысы і функцыі чалавека, які надзелены магутнай, найвышэйшай уладай над усімі смяротнымі, што мы і бачым у пачатку твора, калі Бог папярэджвае Ноя пра ўсясветны патоп.

Цікава эксперыментуе з духоўным вершам Уладзімір Жылка. Каб стварыць элегічны настрой, надаць вершаванаму радку роздумна-ўрачыстае гучанне, паэт удала скарыстаў шасцістопны ямб у духоўным санеце «Сёмуха». Гэты вершаваны памер гучыць больш павольна, набліжаецца да гекзаметра, якім былі напісаныя «Іліяда» і «Адысея»:

Глыбокая вера ў ачышчальную моц універсальных хрысціянскіх ісцін моцна яднае паэзію Янкі Купалы і Рыгора Барадуліна. Ужо ў ранніх беларускамоўных вершах Янкі Купалы з'явілася поўная глыбокай павагі малітоўнасць да Пана Бога. Але яна не была сцішанай, камернай, асобаснай, а наадварот, малады паэт упарта і гучна прасіў дапамогі ў нябёсаў не для сябе, а для сваёй краіны, свайго народа. Так у вершы «Мая малітва» напісаным у ліпені 1906 г. паэт пранікнёна

прамаўляе: «Я буду маліцца і сэрцам, і думамі, / Распетаю буду маліцца душой, / Каб чорнае долі з мяцеліцаў шумами / Ёжо больш не шалелі над роднай зямлёй [1].

Безумоўна, у гэтым пранікнёным вершы паэт незнарок парушае жанравую спецыфіку малітоўных жанраў, бо не надае пакаянных традыцый і не ўслаўляе Творцу, а толькі шчыра сведчыць аб сваёй мары маліцца за беларускі народ. Тым не меней, глыбокі элегізм, ярка выражаная сакральнасць пачуццяў, высокі грамадзянска-патрыятычны пафас паспрыялі перакладу верша на розныя мовы свету, у тым ліку на англійскую, нямецкую, іспанскую і французскую.

У больш позняй паэзіі ў аднайменным вершы, напісаным у 1912 г., мы назіраем сталенне Купалы і як паэта, і як верніка. Купала стварае свой духоўны мікракосмас, галоўная адзіная аснова якога Бог-Ёсясвет. Да яго і звяртае ён сваё праніклівае слова. Гэты верш гучыць гімнічна, як услаўленне і сілы Боскага Духу, і сілы ахвярнага духу паэта.

Малюся я небу, зямлі і прастору,
Магутнаму Богу-Ёсясвету малюся,
Ва ўсякай прыгодзе, ва ўсякую пору
За родны загон Беларусі [1].

Зусім іншыя, сцішаныя, самотныя ноткі гучаць у вершы «Вячэрняя малітва». Тут малітоўнасць паэта пазбаўлена прамых сакральных пачуццяў да Радзімы, але яны выяўляюцца ўскосна, праз маленне за памерлыя пакаленні беларусаў. Такі ж настрой праяўляецца і ў элегіі «Смутна мне, Божа», якая пры жыцці паэта друкавалася толькі аднойчы, у 1910 г. у зборніку «Гусяляр».

Вядома ж ёсць у паэта і духоўныя вершы, да якіх можна аднесці «Вялікдзень», «Сёмуха», «Памаліся». У іх аўтар перадаў самыя патаемныя зрухі душы, памкненні і жаданні. Велікодному велічанню аўтар надае гімнічную танальнасць, напаўняе яго філасофскай развагай пра Жыццё, засведчвае радасць уваскрашэння і вечнае існаванне Боскага Духу. У вершы «Памаліся» танальнасць мяняецца на мінорную. Але гэтыя два непадобныя вершы, напісаныя, дарэчы, у адзіны год, звязаны агульным лейтматывам. Бо верш «Памаліся» будзеца на старажытным паданні пра тое, што ад Вялікадня да Ушэсця Хрыстос і апосталы ў выглядзе жабракоў хадзілі па зямлі і выпрабавалі людзей на адданасць хрысціянскай маралі. Таму так пранікнёна і шчыра гучыць Купалава просьба да жабрака памаліцца за люд беларускі і родную краіну.

Рытмічная арганізацыя верша «Памаліся» настолькі дасканалая, што беларускі кампазітар Д. Смольскі нават паклаў яго на музыку.

Купалаўскія малітоўныя традыцыі ўпадобиў у сваёй творчасці Рыгор Барадулін. Дасціпны жартаўнік, перасмешнік, сатырык і

гумарыст для многіх нечакана перайшоў да глыбокага філасофскага роздуму пра існасць жыцця. Сцішаныя інтанацыі не проста прасякаюць паэму «Ружанец», а асланяюць ад паняверкі душу чытача, ахутваюць той гасподняй лагодай, якую спрадвеку шукаў беларус у малітоўнасці роднага слова. Сам жа аўтар, нязвыклай назвай твора, узятай з царкоўнага побыту, нібы падкрэслівае свой саўдзел у тварэнні вялікай таямніцы – малітвы да Пана Бога. І на сваім ружанцы ён, як і Янка Купала, адзначае галоўную малітву – за беларускі народ:

Тым, хто слугуе роднаму краю,
Хто нашу мову мілуе,
Пакажы сцяжынку да раю,
Даруй і праграшынку малую [2].

І ў той жа час Барадулін просіць анёла-Захавальніка даць і яму сілы ў няпросты, спакуслівы прыканец ХХ ст. са сваімі ўласнымі Іудамі і Пілатамі, застацца ў адзінай праведнай веры. Па царкоўных правілах права карыстацца ружанцом даецца самым адданым вернікам. Наш паэт, таксама як і яго славыты папярэднік, заслужыў гэ-та пачэснае права сваёй адданасцю роднай зямлі, роднаму народу.

А яшчэ ў Барадуліна ёсць заповітная мара, каб на нашай зямлі па-беларуску Бога славілі святары. Гэта тэза, тым ці іншым чынам, праяўляецца ў многіх духоўных вершах. У «Трыкірыю», напрыклад, падаецца ледзве не разгорнуты філасофскі трактат на карысць беларускамоўнага малітоўніцтва. Аўтар настойліва сцвярджае, што: «У незнаёмай мове моліцца дух, / Але застаецца розум халодным» [2], «Халаднавата сэрцу ў мове чужой, / Нібыта ў неасвечаным храме» [2].

Варта яшчэ сказаць пра такую з’яву ў беларускай паэзіі, як адраджэнне духоўнага, набліжанага да псалма, санета. Аўтар шматлікіх псалмоў Р. Барадулін стварыў блізкі да іх па змесце цыкл «Палыновыя санеты». Нават па знешніх прыкметах Рыгор Барадулін «будуе» свой цыкл паводле біблейскіх канонаў: колькасць санетаў, а іх 33, сімвалізуе ўзрост Ісуса Хрыста. Хрысціянскія матывы і вобразы цалкам запоўнілі твор, які можна ўспрымаць як жыццяпіс не толькі аўтара, але і кожнага чалавека.

ЛІТАРАТУРА

1. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала. – Мінск: Маст. літ., 1995–2003. – Т. 1: Вершы, пераклады 1911–1914. – 1997. – С.114–115.

2. Барадулін, Р. Збор твораў: у 3 т. / Р. Барадулін. – Мінск: Маст. літ., 1999. – Т. 3: Паэмы. Вершы. – С. 196–333.